DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.49709>

Authenticity process is conducted by

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 27.02.2021
Kabul Tarihi: 07-04-2021
On-line Yayın: 30-04-2021

Article Type: Research article
Submitted: 27.02.2021
Accepted: 07-04-2021
Published Online: 30-04-2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Köse Türkmenoğlu, D. & Gazioğlu İ. (2021). Cumhuriyet Halk Partisi'nin (Chp) Demokratikleşme Adımlarında 35'lerin Yeri. *Journal of History School* *Journal of History School*, 51, 1035-1059.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN (CHP) DEMOKRATİKLEŞME ADIMLARINDA 35'LERİN YERİ¹ Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE² & İbrahim GAZİOĞLU³

Öz

Bu çalışma, 1945 yılı sonrası süreçte Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçme sancıları ve TBMM içerisinde belirginleşen muhalefet hareketlerinin CHP'de yarattığı siyasi etkileri ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Tarihsel-betimsel analiz yöntemi kullanılmış olan çalışmada, öncelikle Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçiş süreci ve parti içerisindeki ilk muhalif sesler değerlendirilmektedir. Ardından 35'lerin bu süreçteki yeri ve Türk demokrasi tarihindeki değerinin ortaya konması planlanmıştır. Son olarak CHP'nin 35'ler ardından siyasetinde yaşanan dönüşüm analiz edilmeye çalışılmıştır. Literatür taraması yapıldığında daha önceki çalışmaların, 35'lere yalnızca tarihsel süreç içerisinde bir muhalif grup olarak yer verdiği görülmektedir. Fakat CHP özelinde yarattığı demokratik dönüşüme ilişkin analizlere yer verilmediği dikkat çekmektedir. 35'lerin CHP içerisinde açığa çıkardığı demokratik dönüşümü sıkı bir parti içi muhalefet aracılığıyla gerçekleştirdiği çalışma ile ulşılan sonuçlar arasındadır. Çalışmanın 35'ler ve sonrası süreci, özellikle CHP'nin demokratikleşme eğilimleri açısından değerlendirmesi ile literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: CHP, 35'ler, Demokrasi, Muhalefet, İsmet İnönü.

¹ Makale yazımı yazar etki oranı: 1.yazar: %50, 2. yazar: % 50.

² Dr. Öğrt. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, dturkmenoglu@sakarya.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2363-3639

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, ibrahimgazioglu33@gmail.com, Orcid: 0000-0002-8006-5765

The Place of the 35s in the Democratization Steps of the Republican People's Party (CHP)

Abstract

This study's prepared to put forth the pains that Turkey has been through in the progress of transitioning to a multiparty system after 1945 and the effects of the opposition movements against CHP that became evident inside parliament. In this study which Historical-descriptive analysis method was used, first of all Turkey's progress of transition to a multiparty system and opposing voices inside the party has been examined. Then it's planned to put forth the place of 35's within this progress and its value in Turkish democracy history. Finally, CHP's political evolution after 35's has been analysed. Throughout literature review, it's revealed that previous studies only considered 35's as an opposition group over the course of history. However, it's noteworthy that there are no analyzes regarding the democratic transformation it created in the CHP. The democratic transformation that the 35s revealed within the CHP is among the results achieved with the work carried out by means of a strict intra-party opposition. It's thought that the study will contribute to the literature, especially with the CHP's evaluation in terms of democratization tendencies during the 35s and beyond.

Keywords: CHP, 35s, Democracy, Opposition, İsmet İnönü.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kez 1925 yılında Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası ile çok partili siyasi hayat denemesinde bulunduğu bilinmektedir. Lakin bu tecrübe Şeyh Said İsyanının patlak vermesi ve akabinde çıkartılan Takriri Skn Yasası dolayısı ile kısa sürmüştür. 1930 yılında bizzat Atatürk tarafından desteklendiği bilinen Serbest Cumhuriyet Fırkası da yenilik karşıtı muhaliflerin bu parti etrafında toplanması gerekçesine dayandırılarak ömrü kısa deneyimler içerisinde yerini almıştır. Neticede çok partili demokratik hayata kesintisiz geçiş ancak 1946 yılında meydana gelmiştir. Bu tarihe kadar otoriter, vesayetçi ve merkezizetçi bir tek parti yönetimi altında bulunan Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı sonrası ulusal ve uluslararası dinamiklerin müsait olmasıyla birlikte çok partili hayata geçiş sürecini hızlı ve etkin bir şekilde yeniden başlatmıştır. Bu tarihten sonra demokratik siyasi sistemin geri dönüşsüz bir şekilde çok partili hayata evirildiği söylenebilir.

Literatürde, demokrasiye geçiş süreci olarak tanımlanan 1945- 1950 arası dönem, Türk siyasi hayatı için yönetimin demokrasiye evrilme sancıları olarak

da ifade edilebilir.⁴ Bu yıllarda demokrasiye geçişin nasıl olması gerektiği hususunda hem mevcut siyasi partiler arasında hem de partilerin kendi içinde mutabık olmadıkları görülmektedir. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren devlet idaresinde yer alan CHP'nin, bir yandan demokratikleşme ve çok partili hayata geçişin gerekliliklerini tartışırken diğer taraftan devlet bünyesinde muhalefete tahammül edememe ikilemi içerisinde kaldığı söylenebilir. Bu ikilem CHP'ye 1946 yılının başında kurulan Demokrat Parti'ye (DP) örgütlenme imkânı tanımadan, Mayıs ayında erken seçim kararı aldırıştır. Muhalefete örgütlenme imkânı tanımayan CHP'nin, Türk siyasi hayatında demokratikleşme süreci ve muhalefete tahammülsüzlüğün ilk adımlarını attığı görülmektedir. Bu çalışmada CHP içinde demokrasiye geçiş sürecinin nasıl olması gerektiği hususunu farklı düşünen iki gruptan birisi olan 35'ler incelenmiştir.

Türk siyasi hayatına ilişkin literatür 35'ler özelinde incelendiğinde, sürecin çoğunlukla tarihsel perspektifte ele alındığı görülmektedir.⁵ Ancak 35'lerin ortaya çıkışını, mücadelesini ve etkilerini CHP'nin demokratikleşmesine katkısı bakımından inceleyen bir çalışmanın olmadığı dikkati çekmektedir. Bu çalışma çok partili hayata geçiş sürecince ortaya çıkan 35'lerin özelde CHP'ye demokratik etkilerinin neler olduğu sorusunu cevaplamaya çalışmaktadır.

Tarihsel- betimsel analiz yöntemi kullanılmış olan çalışmada, öncelikle çok partili siyasi hayata geçişte ulusal ve uluslararası faktörlerin analizi tümden gelimci bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır. Ardından CHP içinde İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ilk muhalif sesler ve akabinde muhalefet partilerinin doğuşuna ve 1946 seçimlerine değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, 1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker hükümeti ve bu hükümetin demokrasiye yaklaşımını beğenmeyen CHP'lilerin oluşturduğu 35'ler grubunun doğuşu, yapısı ve CHP Hükümetleri ile olan mücadelesi analiz edilmeye çalışılmıştır. Son olarak 35'lerin Peker ve sonrası hükümetlerde izlediği politikalar, bu politikalar sonucunda CHP'nin liberal dönüşümü ve dolayısıyla Türk demokrasisine etkileri, tarihsel süreç göz önüne alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

⁴Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçişini farklı yönleri ile değerlendirmeye çalışan birçok eser bulunmaktadır: O. Akandere, Milli Şef Döneminde Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938 – 1945, İz, 1998. M. Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Tek Partili Cumhuriyet 1939 - 1945 Milli Şef Dönemi, İşbankası, Cilt III, 2003. K. Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, Timaş, 2017. M. Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944 – 1973 Tek Partiden Çok Partiye 1944 – 1950, Bilgi, 1990.

⁵Ş. Gedikli Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP'de 35'ler Vakası, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akademik Bakış Dergisi. 2012, Cilt VI., 131 - 150. K. Unat Cumhuriyet Halk Partisi'nde Nevi Şahsına Münhasır Bir Muhalif Grup: Otuzbeşler, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, 2011, 839-867.

1. Teorik Arka Plan Kapsamında Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, CHP’deki Muhafif Sesler ve 1946 Seçimleri

1938 yılında Atatürk’ün vefatının ardından olağanüstü toplanan TBMM İsmet İnönü’y Türkiye Cumhuriyetinin ikinci cumhurbaşkanı olarak seçmiştir (Kocak, 1989, s. 122). Daha sonra yapılan II. Olağanüstü CHP Kurultayında İnönü, Değışmez Genel Başkan ve Milli Şef unvanlarını almıştır. İnönü bu unvanlarını 1946 tarihinde II. Olağanüstü CHP Kurultayında kendi isteğiyile kaldırmıştır. İşte bu iki olağanüstü kurultay arası döneme Türk siyasi hayatında “Milli Şef” dönemi denir. Bu dönemde uygulanan siyasanın otoriter, merkezietçi ve hiyerarşik bir çizgide olduğu (Ortaylı, 2012, s. 146) söylenebilir. Her ne kadar dünya konjonktürü tek partili yönetim yapılarını ön plana çıkarır nitelikte olsa da Türkiye’nin kendisine özgü uygulamaları bünyesinde barındıran bir yönetime sahip olduğu görülmektedir. Bu minvalde İnönü’nün 1944 yılı meclis açılış nutkunda, Türkiye’nin kuruluşundan bu yana taklit yönetim kurmaktan kaçındığını (Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi [TBMM], 1944, s. 8) dile getirmesi bu yargıyı destekler mahiyettedir. Dolayısıyla Tek Parti CHP’sinin özünde demokratik niteliklere sahip olan vesayetçi bir parti olduğu söylenilebilir. Demokratik değırlere sahip olmanın yanında terk edemediğı vesayetçiliğı CHP’nin çok partili hayata geçiş sürecindeki sancılarının temel sebeplerinden biri olarak dile getirilebilir.

Milli Şef Dönemi aynı zamanda İkinci Dünya Savaşının yaşandığı yıllardır ve 1944 yılı sonlarına doğru savaş hala devam etse de kazanan taraf büyük ölçüde belirginleşmiştir. Türkiye daha savaş başlamadan 1939 yılında İngiltere ve Fransa ile yaptığı mttetiklik anlaşmasına SSCB’yi dahil etmek istemiştir. Fakat o sırada Almanlarla gizli bir anlaşma yapmış olan SSCB bu davete icabet etmediğı gibi, Türkiye için kabul edilemez olan, Kafkaslardan toprak ve Boğazlardan st taleplerinde bulunmuştur (Armaoğlu, 2015, s. 320 - 322), (Lewis, 1993, s. 295). Bu süreçte Soğuk Savaş rzgrlarının esmeye başlaması ile Missori Zırhlısının ziyareti, Truman Yardımları, Marshall Planı ve nihayetine de NATO’ya katılınması ile Türkiye Batı Bloğundaki yerini almıştır (Akçakaya, 2011, s. 120), (Kongar, 2011, s. 179 - 180). Dolayısıyla da Batı Bloğunda olmanın gereklerini yerine getirmesi gerekmiştir. Bu amaçla demokratikleşme yolunda hızlı adımlar atılmaya başlandığı görülmektedir.

Dönemin otoriter çizgisi 1944 yılı ortalarına doğru yumuşama emareleri göstermeye başlamıştır. İlk önce solcu Tan gazetesinde Sabiha ve Zekeriya Sertel çifti ve daha sonrada liberal Vatan Gazetesinde Ahmet Emin Yalman’ın parti yönetimini eleştirmeye başlaması dikkat çekicidir (Akandere, 1998, s. 468), (Karpat, 2017, s. 235). Aynı zamanda 1944 bütçesine Celal Bayar’ın tek başına

hayır oyu vermesi de Milli Şef döneminin teamüllerine aykırılık bakımından simgesel bir değerdedir (Kocak, 1989, s. 133). CHP Meclis Gurubunun kapalı oturumları yerine kamuya açık olan mecliste tartışmaların yapılması ve kararların oy birliği yerine oy çokluğu ile alınması Milli Şef dönemi geleneklerinin değişiminin temel göstergeleri arasında sayılabilir.

1945 yılı Türk siyasi hayatı için son derece çalkantılı bir yıl olarak ifade edilebilir. Çiftçi Topraklandırma Kanunu (ÇTK) için kurulan komisyonda CHP içindeki zengin toprak ağası milletvekillerinin yoğun itirazları olmuştur (Demirel, 2014, s. 308). Mecliste bu kanun dolayısı ile tartışmalar sürerken, İnönü'nün Türk siyasi hayatı açısından oldukça önemli bir yeri olan 19 Mayıs 1945 nutku gündeme oturmuştur. Bu nutkunda İnönü, *"Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıklar kalktıkça, memleketin siyasi ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir"* (İnönü, 2003, s. 31 - 32) demiştir. Bu sözler o sırada San Francisco Konferansına katılmış olan Türkiye'nin niyeti hakkında uluslararası camiaya bir işaret olarak değerlendirilebilir. Yaşanan süreç parlamento içindeki eleştiri odaklarının çeşitlenmesi bakımından da önemli görülmektedir. Nitekim demokratikleşme ve muhalefete tahammül sadece dış politika kaynaklı değil içerdeki değişim talebi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

ÇTK ile isimleri ön plana çıkan Celal Bayar, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan 1945'de Türk siyasi hayatında ismi "Dörtlü Takrir"⁶ olarak geçen belge ile damga vurmuşlardır. Bu belge İnönü'nün 19 Mayıs Nutkuna da atıfta bulunarak yönetimde daha çok demokratik prensiplerin işletilmesini istemektedir (Toker, 1990, s. 166), (Demirel, 2014, s. 310). Takriri reddeden CHP bir yandan, birkaç ay önce kendi vadettiği demokrasiyi inkâr etmiş gözükürken, öte yandan bu takirde istenenleri kendiliğinden birkaç ay sonra yapmaya başlamıştır (Karpas, 2017, s. 233 - 234). Bu çelişkili durum aslında, CHP'nin ülkeye gelecek demokrasiyi de kendi istediği doğrultuda yönlendirme gayreti içerisinde olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

21 Eylül 1945 tarihinde Köprülü ve Menderes parti politikasından bağımsız hareket ettikleri gerekçesi ile CHP den ihraç edilmiştir. Bu olaydan bir gün sonra Milli Kalkınma Partisi (MKP) resmen kuruluşunu tamamlamış ve böylece Türkiye'de hukuken tek parti yönetimi son bulmuştur. Fakat MKP'yi kamuoyu, basın, halk ve İnönü'nün ciddiye almadığı söylenilebilir. Nitekim İnönü'nün Türk demokrasi tarihi açısından oldukça önemli olan 1945 yılı meclis

⁶ Dörtlü Takrir; 1924 Anayasasının demokratik özüne, uymayan antidemokratik kanun ve CHP tüzüğündeki antidemokratik uygulamaların değiştirilmesi isteğidir (Zürcher, 2000, s. 306), (Demir, 2013, s. 148).

açılış nutkunda, hala Türkiye’de bir muhalefet partisi eksikliğinden bahsediyor olması bu durumun göstergesi olarak değerdendirilebilir. Hatta İ’nn bu şekilde yaptığı konuşmalar ile CHP içinde başlayan muhalefete bir yol haritası çizdiği (Kocak, 1989, s. 141) ve Türkiye’nin çok partili hayata geçişini, zamanını ve hatta kadrosunu belirlediği iddia edilebilir.

27 Kasım’da Refik Koraltan’ın basına verdiği demecinde Köprülü ve Menderes’in CHP’den ihraç edilmesinin yanlış olduğunu söylemesi üzerine kendisi de CHP’den ihraç edilmiştir. Bu ihraçlara tepki olarak Celal Bayar önce milletvekilliğinden daha sonrada CHP den istifa etmiştir (Akşin, 2020, s. 243). Yeni bir parti kuracağını kamuoyuna açıklayan Bayar, İ ile yaptığı görüşmede cumhuriyetin hassasiyetlerine duyarlı olacakları konusunda hem fikir olmuşlar ve akabinde İ’de yeni partiyi destekleyeceğini açıklamıştır. 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti (DP) kurulmuştur (Halıcı, 2013, s. 149). Böylece CHP’nin kendi içinden bir muhalefet çıkartarak hem devrimleri koruması hem de Batı’da aranan müttefiklerin bulunması hususunda stratejik davrandığı söylenebilir. CHP’lilerin DP’nin kuruluşuna bir ihanet değil de bir gereklilik olarak bakması bu minvalde değerdendirilebilir.

DP’nin CHP tarafından desteklenmesi onun bir muvazaa partisi olduğu algısına beraberinde getirmiştir. DP bu algıdan, kuruluşundan 3 ay sonra kamuoyunun ilgisini üzerine çekmeyi başarak kurtulmaya başlamış ve buna paralel olarak hızla büyümüştür. Bu durumun CHP’nin DP’ye olan küçük kardeş yaklaşımını değıştirdiği (Toker, 1991, s. 89), (Karpas, 2017, s. 270) söylenebilir. Çünkü akabinde DP’ye verilen basın desteği geri çekilmeye ve CHP’li basın tarafından DP’nin eleştirilmeye başlandığı görülmektedir. Yine CHP’nin erken seçim kararı, iktidar ile muhalefet arasında gerilime sebep olmuştur (Uran, 2017, s. 365 - 366).

Yeni neme uygun yasal değışiklikleri gerçekteşirmek için II. Olağanüstü CHP Kurultayı düzenlenmiştir. Bu kurultayda, İ’nn de isteğiyle Değışmez Genel Başkan ve Milli Şef unvanları kaldırılmıştır. Yapılan değışiklik, DP’nin görünüşte olduğunu iddia ettiği, çok partili demokratik hayatın temel gereklerinin yerine getirilmesi noktasında önemli bir adım olarak değerdendirilmektedir. Çünkü bu adım ile tek liderli bir devlet yönetim anlayışının geride bırakıldığı görülmektedir. Seçimlerin tek dereceli yapılması kararı alınmıştır. Cemiyetler Kanununda sınıf esasına dayalı parti ve cemiyet kurma yasağının kaldırılması gibi liberal kararlar alınmıştır (İ, 2003, s. 84 - 88). İ’nn kurultay açılış konuşmasında, DP’nin seçimleri erkene alınmasını proteste edeceği şeklindeki duyumlara istinaden, milletin iradesinin meclise yansımalarının önemine değindiği bilinmektedir. Bu konuşma aslında bir taraftan

demokratik hayatın önünü açarken diğer taraftan muhalefete ne yapması ya da yapmaması gerektiği noktasında direktif verme eğiliminde olan CHP'nin kendisini açığa çıkarma hali olarak yorumlanabilir.

21 Nisan ara seçimlerini ve 26 Mayıs belediye seçimlerini boykot eden DP (Kocak, 1989, s. 142), seçimlerin erkene alınmasının tek parti zihniyetinin devamı olarak yorumlamıştır (TBMM, 1946, s. 216 - 217). CHP'nin değişmeyen kararı iktidar ile muhalefet arasındaki ilk ciddi krizin oluşmasına sebep olmuştur (Köse, 2020, s. 122). Parti, III. Olağanüstü kurultayında aldığı kararlar doğrultusunda hızla yasal düzenlemeleri gerçekleştirerek⁷, muhalefetin itirazlarına rağmen erken seçime odaklanmıştır.

1946 seçimlerine katılacağını açıklayan DP, seçim yasasının eksikliklerini vurgulayarak düzeltilmesini istemiştir (Karpas, 2017, s. 246 - 247). Seçimlere CHP'nin aksine daha yoğun bir şekilde hazırlanan DP (Koçak, 2012, s. 471), seçim sonuçlarına itiraz etmiştir. DP seçim sonuçlarının tutanaklarında CHP oylarının şişirilerek, DP oylarının ise düşürülerek geçirildiğini iddia etmiştir (Demirel, 2014, s. 313). Seçime ilişkin şaibeler farklı cenahlarca konuşulmuşsa da ülke genelinde seçimlerin usulsüz gerçekleştiğine ilişkin suçlamalar kabul edilmemiştir (Öymen, 2004, s. 406). Açık oy, gizli sayım ve seçimlerde idare denetimi gibi kıstaslar var olsa da, artık muhalefet geri dönüşsüz olarak meşru sayılmaya başlanmıştır (Uzun, 2010, s. 140). Ayrıca bu seçimler çok partili demokratik hayat için bir milat olarak değerlendirilmektedir. CHP her ne kadar seçimlerde avantajlı taraf olsa da muhalefeti bir tehlike olarak hissetmiş gözükmektedir. Seçimlerden sonraki süreçte yapılmaya devam edilen demokratik adımlar bu durumun bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

1946 seçimlerinden sonra İnönü yeni dönemin politik işleyişine mizacının uygunluğu konusunda tereddütleri olsa da Recep Peker'i getirmiştir (Uran, 2017, s. 368). Çok partili dönemin ilk başbakanı olan Peker, İnönü'nün tahmin ettiği gibi yeni döneme ayak uyduramamış, sertlik yanlısı politikalar izlemiştir. Bu durum CHP içindeki görece genç nesil milletvekillerinin başını çektiği bir Peker karşıtı gruplaşmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Türk siyasi hayatına 35'ler olarak yerleşen bu muhalif grubun yaptığı parti içi yoğun eleştirilerle Peker Hükümetini, istifaya sürüklediği bilinmektedir. Peker Hükümetinin muhalefete ve demokrasiye olan sert politikalarını onaylamayan CHP'lilerin oluşturduğu

⁷ Bu kapsamda sınıf esasına dayalı cemiyet ve parti kurma yasağını kaldırmıştır (TBMM, 5 Haziran 1946 s. 48 - 65). Tek dereceli seçim yasasını kabul etmiştir (TBMM, 1946, s. 39 - 48). Basın Kanunun hükümete gazete kapatma yetkisi veren 50. Maddesini kaldırıp bu hakkı mahkemelere devreden yasayı çıkarmıştır (Çakır ve Yavalar, 2017, s. 3-4). Üniversitelere özerklik tanıyan düzenlemeler yapmıştır (TBMM, 1946, s. 234 - 240).

35'lerin Peker hükümeti ile olan mücadelesi ve sonraki hükümetlerin politikasına etkileri dolayısı ile CHP'nin demokratik dönüşümüne ve nihayetinde Türk demokrasi tarihine katkıları kaçınılmazdır.

2. 35'lerin Doğuşu, Mücadelesi ve CHP'nin Demokratik Dönüşümüne Katkıları

1946 seçimlerinden sonra göreve gelen Peker Hükümetinin, iktidar ve muhalefet ilişkileri bakımından gergin bir miras devraldığı bilinmektedir. Bu yeni hükümetin demokratikleşmenin gündem olduğu bir ortamda ilk icraat olarak 1946 seçimleri hakkında her türlü neşriyatın basında yasaklanması kararı alması (Uran, 2017, s. 370) mevcut gerginliği daha da arttırmıştır. İki parti arasındaki ilişkinin gerilmesine neden olan bir diğer olay ise Peker hükümetinin programının oylaması sürecidir. Yapılan meclis oturumunda DP söz konusu programı incelemek için birkaç gün süre istemiştir. Fakat Peker Hükümeti böyle bir şeyi gereksiz görüp kabul etmeyince, muhalefet hükümet süreci protesto ederek meclisi terk etmiştir (TBMM, 1946, s. 60). Nitekim çok partili siyasi hayata geçiş süreci CHP'nin takınması gereken demokratik tavır ile tek partili sistemin otoriter alışkanlıkları arasında kalınmış gözükmektedir. Bu alışkanlıklar ülke yönetiminin hemen her alanında kendisini göstermektedir.

Her ne kadar solcu derneklerin ve partilerin kapatılması gibi iki partinin hem fikir oldukları noktalarda meclis birlikte karar verebiliyor gözükse de (Karpat, 2017, s. 264 - 265) uyuşmazlığa düşülen durumlarda Türk siyasi hayatı için aşılması zor muhalefet süreçleri doğmuştur. Bunlardan en dikkat çekenlerden biri siyasi hayata “psikopat krizi” olarak yansıyan 1947 yılı bütçe görüşmeleridir.⁸ Peker Hükümeti muhalefetin meclisi terk etmesini (Akşin, 2020, s. 245) önemsememiştir (Uran, 2017, s. 377). Fakat hükümetin aksine İnönü bu durumu önemsemiştir. DP ve hükümet ileri gelenleri ile yaptığı görüşmeler sonucunda İnönü, saygı ve iyi niyet çerçevesinde meclisin normal çalışmasına döndürülmesi ricasında bulunduğu “26 Aralık Bildirisini” yayınlamıştır. (İnönü, 2003, s. 160). Bu aynı zamanda İnönü'nün partiler arası ilk arabuluculuk deneyimidir ve başarılı olduğu söylenebilir. DP yeniden meclise dönmüştür. İktidarın muhalefete karşı izlediği politikadan İnönü'nün dışında rahatsız olan CHP'liler de 26 Aralık Bildirisinden memnun olmuşlardır. Hatta süreci

⁸1947 yılının bütçe görüşmelerinde Adnan Menderes'e cevaben Peker'in konuşmasının bir bölümünde Adnan Menderes'in kötümser ve psikopat bir ruh hali içinde konuştuğunu söylemesi üzerine DP Meclis Gurubu, Meclisi terk etmiştir (TBMM, 1946, s. 23 - 24). Türk siyasi hayatına “Psikopat Krizi” olarak anılan bu olay, aynı zamanda en uzun süreli siyasi boykottur, 9 gün sürmüştür (Turan, 1999, s. 238).

İnönü'nün “*Peker takımına iyi bir ders vermiş oldu*”ğu şeklinde yorumlayan CHP'li kesimin varlığı (Erim, 2005, s. 80) bu bildiriden sonra belirginleşmiştir.

1947'de DP I. Büyük Kongresini gerçekleştirilmiştir. Bu kongrede ana sorunları tespit için kurulan komisyon, demokrasinin tam olarak sağlanması için gerekli olan üç şartı belirlemiştir. Bu şartlar; antidemokratik kanunların kaldırılması, seçim güvenliğini temin eden yeni bir seçim kanunun kabul edilmesi, partili cumhurbaşkanlığı uygulamasına son verilmesi şeklinde özetlenebilir. Ayrıca DP, “Hürriyet Misakı” adı verilen bu kararlar meclis tarafından kabul edilmezse, meclisten çekilme kararı alabilecektir (Zürcher, 2000, s. 310 - 311). Misak temel demokratik değerler açısından pozitif özellikler taşısa da, CHP'li vekiller tarafından meclisin terk edilmesi tehdidi olumlu karşılanmamıştır. Sonuçta Peker hükümeti ile DP arasındaki var olan gerilim iyice artmıştır.

Liberal açılımların azlığı hem CHP'nin içerisinde hem DP'de yoğun eleştirilere sebep olurken, DP boykot ettiği 1947 İstanbul seçimlerine katılımın %10 civarı olacağını iddia etmiştir. Hükümet ise seçimden sonra katılımın %60 olduğunu açıklamıştır. İstanbul Valisi Necmettin Sadak tarafından katılımın %30 civarı olduğu beyan edilmiştir. Bu durum CHP içindeki Peker karşıtlarının hükümeti yanlış beyanatından ötürü daha çok eleştirmelerine sebep olmuştur (Erim, 2005, s. 161 - 162). Artık Peker Hükümetinin demokratik adımlar atma yolunda sadece DP ile değil kendi içindeki ılımlılarla da mücadele etmek zorunda kaldığı görülmektedir.

Yaşanan bu gergin siyasi dönemde, İnönü parti liderleri ve CHP içindeki muhalif grubun önde gelenleri ile görüşerek ılımlı bir ortam oluşturmaya çalışmıştır (İnönü, 2008, s. 453 - 456). Görüşmelerden 12 Temmuz Beyannamesi⁹ yayınlanmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi'nin, CHP içinde var olan gruplaşmayı, beyannameyi destekleyenler ve ona karşı olanlar şeklinde iyice gün yüzüne çıkardığı söylenebilir. Beyannameyi destekleyen, görece genç kuşak CHP'lilere göre, artık zor zamanların ihtiyat tedbirleri işlevini tamamlamıştır. Var olan tek parti usulleri terkedilmelidir. Onlara göre, artık Kemalist devrimler kendisini koruyacak aydın ve vatansever bir nesil yetiştirmiş ve iyice kökleşmiştir. Bu nedenle CHP, dünyanın gidişatına ayak uydurarak hızla liberal atılımlar

⁹Türk siyasi hayatında 12 Temmuz Beyannamesi ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar genelde uzlaştırmacı siyasal kültür açısından bir dönüm noktası, çok partili hayatın garanti belgesi, muhalefetin güvenlik sertifikası, Türk Siyasi Partiler kanununu ilk versiyonu, iktidarın kansız el değiştirmesinin temel dönemeci olduğu, demokratikleşme eğilimlerini arttıran etkiye sahip olduğu (Karpat, 2017, s. 284), (Kocak, 1989, s. 147), (Yalman, 1997, s. 1404), (Demir, 2013, s. 153), (Akın, 2005, s. 104), (Şeyhanlioğlu, 2012, s. 97 - 98), (Findley, 2012, s. 268), (Köse, 2020, s. 137) şeklinde olumlu yorumlamaktadırlar.

gerçekleştirmelidir ve demokratik düzenin eksikliklerini tamamlamalıdır (Unat, 2008, s. 46 - 52). Temmuz ayı ortalarında ileride 35'lerin başı olarak anılacak olan Nihat Erim, Ulus gazetesinde yeni dönemin şartlarına uygun bir anayasa değişikliği yapılması gerektiğini ve bu değişikliklerin neler olabileceğini konu alan “Anayasa Değişikliği” yazı dizisi yayınlamaya başlamıştır. Bu yazı aslında 12 Temmuz sonrası süreçte CHP içerisindeki iki farklı grubun birbirleri ile açıktan mücadelesinin başlangıcı olarak görülebilir (Karpat, 2017, s. 286). İki grup arasındaki mücadele sertleşirken, İnönü ile Peker'in arası da açılmıştır (Berber, 2012, s. 145). Özellikle İnönü'nün de ılımlı siyaset taraftarı olduğunun ülke genelinde anlaşılması, Peker hükümetinin sert ve muhalefete tahammülsüz siyaset anlayışını daha da zora sokmuş gözükmektedir.

Türk basının büyük bir kısmı yeni nesil CHP'lilere “35'ler”¹⁰ ismini takarak onları kahraman ilan etmişlerdir (Lewis, 1993, s. 307). Diğer bir ifade ile artık CHP içerisinde 35'ler olarak nam salmış kesimin yeni bir soluk olarak parti içerisinde hâkim söz sahibi olacağı izlenimi ön plana çıkmaktadır. 35'ler CHP Meclis Grubu toplantısında, mevcut hükümetin demokrasiye ve muhalefete yaklaşımını yeterince demokratik bulmadıklarını dile getirmişler ve partilerinin güven oylamasında hükümetlerine hayır oyu vermişlerdir. Bu durum CHP'de 35'lerin konumunu iyice belirginleşmiştir (Unat, 2008, s. 100).

35'ler kendi içinde dört ana grupta toplanabilir (Toker, 1990, s. 200): Peker hükümetinin demokrasiye olan yaklaşımından memnun olmayan, genç kuşak partililerin oluşturduğu birinci grup. Peker'in yerine almak isteyen Ali Fuat Cebesoy gibi eski partilerde oluşan ikinci grup. İnönü'nün bu grubu tutmasından ötürü bu grupta yer alanların oluşturduğu üçüncü grup. Bir de çoğu daha sonra CHP'den ayrılacak olan eyyamcılar olarak sınıflandırılabilir. Bu şekilde tasnif edildiğinde birbirlerinden farklı düşünce ve çıkarlara sahip kişilerden oluşmuş gibi görünüyorlarsa da, CHP'nin demokratik adımlar atması yolunda ciddi bir parti içi muhalefet oluşturdukları aşîkârdır. Dolayısıyla çok partili hayat sürecinde iktidarda kalma mücadelesi veren CHP'nin taze kanı olarak da görülmektedirler. 35'lerin bel kemiğini, sol eğimli CHP Genel Sekreteri Mahmut Şevket Esendal'ın (Uyar, 1998, s. 261) gayretleri ile partiye girmiş olan genç kuşak partililer oluşturmaktadır (Uran, 2017, s. 383), (Toker, 1990, s. 208 - 209). Bu kuşak, Kemalist devrimin son aşamasının demokrasi olduğunu düşünen ve eğitimini Türkiye Cumhuriyetinde almış olan gençlerdir (Köse, 2020, s. 129).

¹⁰ Güven oylamasında 34 çıkan hayır oyuna karşı bu gruba 35'ler denilmesi hususunda literatürde iki görüş vardır. 1. Görüş; hayır oyu veren 34 kişi bu oylamada bulunmayan İnönü'nün de hayır dediğini söyleyip onu aralarına alarak kendilerine 35'ler dediği (Berber, 2012, s. 146) şeklindedir. II. görüş ise, bu esnada yapılan oylamaya yetişemeyen Mahmut Şevket Esendal'ın daha sonra oyunu hayır olarak açıklamasıyla kendilerine 35'ler dedikleri (Unat, 2011, s. 856) şeklindedir.

35'ler daha fazla demokrasi ve demokrasinin önünde bir engel olarak görülen Peker hükümetinin devrilmesi gerektiği hususunda hemfikirlerdir. Lakin kendi içlerinde net bir fikir birlikteliği olduğu söylenemez. Mesela 35'ler içerisinde yer alan Cavit Oral özel girişimi savunan bir toprak zengini olarak bilinirken, Cemal Sait Barlas devletçiliği savunan bir halk adamı (Öymen, 2004, s. 146) olarak bilinmektedir.

35'lerin İnönü tarafından desteklenmesi, liderleri olarak görülen Nihat Erim'in *İnönü'nün prensi* olarak adlandırılıp (Öymen, 2004, s. 32) geleceğin başbakanı olarak görülmesi (Uran, 2017, s. 383) onların nüfusunu sayılarına oranla çok daha güçlü kıldığına yorulabilir. Dolayısıyla çok partili hayata geri dönüşsüz geçilen bir dönem için 35'lerin CHP'nin demokratikleşmesinde etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Öyle ki, CHP'nin kendi içerisindeki farklı bir parti olarak DP'ye dahi muvazaa partisi gözü ile baktığı bir süreçte, kendi içerisinden demokratikleşme taleplerinin gelmesi, demokratik dönüşümü kaçınılmaz kılmıştır.

3. 35'lerin Türk Demokrasi Tarihindeki Yeri

Tek parti teamüllerine alışkın olan Peker için, parti içi muhalefet ve Meclis Grubu toplantısında kendi partisinden 34 kişinin hayır oyu vermesi sıra dışı bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle Peker muhalefeti yumuşatmak için kabinede en çok eleştiri alan bakanlarını değiştirmeye karar vermiş ve CHP Meclis Grubunu yeniden toplamıştır. Burada 35'ler kısa bir zaman önce güvenoyu almış olan hükümetin akabinde kabinenin yarısına yakınıni değiştirmek istemesini şiddetle eleştirip, hükümetin toptan istifa etmesinin daha yerinde olacağını beyan etmişlerdir. Yapılan oylama sonucunda Peker verilen güvensizlik oyları 34 ten 47'ye yükselmiştir (Erim, 2005, s. 177 - 182). Dolayısıyla 35'leri yumuşatmak için çıkılan yol tam aksine daha sert bir muhalefet ile karşılaşılmasına sebep olmuştur. Bu durumun Peker hükümetini düşündüğünün aksine daha da yıpratmışı söylenilebilir.

Esasen 1947 yılında Türk siyasi hayatı oldukça karmaşık bir yapıya sahip gözükmektedir. Şöyle ki, hem CHP hem DP içinde aşırıları ve ılımlılar mevcuttur. DP ile CHP'nin ılımlıları bir birlerine kendi partilerindeki aşırılardan daha yakındır (Toker, 1990, s. 194). Bu durumun meclisin dolayısıyla da CHP'nin demokratikleşmesinde etkili olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Çünkü bu dönemde görülmektedir ki, CHP'de tek partililiği çağrıştıran her eylem ve fikir için farklı partiden de olsalar birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Bunun en önemli örneklerinden biri olarak, CHP Meclis Gurubu Kasım

1947'deki VII. CHP Kurultayı hazırlığı örnek gösterilebilir. Peker, bu toplantı için CHP Genel Başkan Vekilliğinin tıpkı kendinden önce tüm CHP Başbakanlarında olduğu gibi yine kendisine verilmesi önerisinde bulunmuştur. Ancak Peker'in bu nerisi hiç destek bulmadığı gibi, Erim tarafından diktatörlük heveslisi olmakla suçlanmıştır (Toker, 1990, s. 206), (Kara, 1999, s. 121). Diğerk bir ifadeyle CHP'deki tek partili yönetim dönemi geleneklerine ve otoriter eğilimlere olan tahammülsüzlük her fırsatta gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Sonuçta Peker'in İnönü'ye istifasını sunduğu bilinmektedir. Peker'in istifası 35'lerin en önemli demokratikleşme icraatlarından biri olarak da tanımlanabilir. Peker Hükümeti yerine CHP içerisinde ılımlıları ve demokratikleşme yanlılarını temsil ettiğı düşünülen I. Hasan Saka Hükümeti kurulmuştur. Peker'in istifası ile 35'ler önemli bir kazanım elde etmiş olsalar da, iki grup arasındaki mücadelenin devam edeceğı aşıkrdır.

Bu noktada basın dahi ülke gündemi olarak CHP-DP muhalifliğinden ziyade CHP'nin kendi içerisindeki muhalefete odaklanmış gözükmektedir. Nitekim Ulus gazetesinde Peker taraftarı olan F. R. Atay, Peyami Safha, Ethem İzzet Benice (Erim, 2005, s. 170) madem şeflik sistemi kalktı, o zaman neden kısa sürede üst üste güvenoyu almış olan Peker hükümeti istifaya zorlandı diye durumu eleştirmiştir (Ulus, 1947, s.3). Erim ise Peker'in istifasının kendi yanlış politikasının bir sonucu olduğunu savunmuş ve aynı gazatede eleştirilere cevaben yazılar yazmıştır. Bu yazıların genellikle Peker hükümetinin olumsuz politikarının ülkenin genel yönetimini de çıkmaza yoktuğu yönündeki kanıtları içermektedir (Ulus, 1947, s.4). Örneğın tartışmaların güncelliğini koruruduğu dönemde yerel seçimlerin olması ve neredeyse tüm muhtarlıkların CHP tarafından kazanılması, seçimlerde adaletin olmadığına ilişkin önemli iddiaları gündeme getirmiştir (Ulus, 1947, s.1). Nitekim bu dönemde yapılan seçimlerin CHP lehine sonuçlanmış olması dönemin gazetelerinde farklı seslerin varlığını ortaya çıkmıştır. "Her tarafta CHP adayları nasıl çoğunluk kazandı?" (Ulus, 1947, s. 1). Yine ulus gazetesi yazarlarından Kemal Turan'ın yazdığı "Zararlı yol" (Ulus, 1947, s. 1) başlıklı yazı, dönemin ses getiren manşetlerine örnek gösterilebilir. Sonuçta tüm itirazlara ve muhalefete rağmen Peker, hem muhtar seçimlerinde hem ülke yönetimine ilişkin diğerk alanlarda zor kullanıldığı ve baskı yapıldığı iddialarını reddetmiştir (Ulus, 1947, s.1). Tabi ki bu redediş ne CHP içerisindeki muhalefeti ne de DP'nin CHP zerindeki muhalefetini durdurmaya yetmemiştir (Akşam, 1947, s.1).

Peker'den sonra kurulan I. Saka Kabinesi bir geçiş hükümeti olarak düşünülmüştür. Bu nedenle I. Saka Kabinesinde hem Peker taraftarlarına hem de 35'lerden isimlere yer verilmiştir. Demokratik değerlere yürekte inanın

CHP'de kapısını 35'lerin araladığı iddia edilebilir. Hatta bu inanış zamanla demokrasi adına DP ile ortak muhalif hareketlerde bulunmanın önünü açmıştır.

Kurultay açılışında İnönü, 12 Temmuz Beyannamesinin iktidar ve muhalefet ilişkilerini düzenleyen önemli bir belge olarak (İnönü, 2003, s. 196 - 201) tanımlaması, ağırlığını 35'lerden yana hissettirmesi şeklinde yorumlanmıştır. Kurultayda CHP Genel Başkanlığına Peker aday olmamasına rağmen kendisine 25 oy çıkmıştır. Böylece İnönü'nün oy birliği ile seçilme geleneği bozulmuştur ve ilk defa CHP'de genel başkan seçimi için birden fazla aday ile karşı karşıya kalmıştır. Bu 35'lerin CHP içerisindeki demokratikleşme sürecine katkılarının bir diğeri olarak değerlendirilebilir. Çünkü 35'lerin varlığı ile CHP içerisindeki otoriter eğilim taraftarları da seçim gibi demokratik yöntemleri kullanarak tepkilerini ortaya koymaya başlamışlardır. Kurultaydan sonra 35'ler Peker'in üzerine giderek Ulus gazetesinde "Bay Peker ve Meselesi" isimli bir yazı dizisi başlatmışlar ve buna DP yanlısı basından Fuat Köprülüde destek vermiştir (Toker, 1990, s. 208). 35'lerin muhalefet partililer ile birlikte hareket edebilmesi ılımlı bir parlamenter sistem ve demokrasinin pekişmesi adına önemli gelişmeler arasında değerlendirilebilir.

35'lerin CHP'yi dolayısıyla da Türkiye'yi demokratikleştirme mücadelesini uzun süre Peker üzerinden devam ettirdiği iddia edilebilir. Bu minvalde VII. Kurultay CHP'nin tüzük ve programında yaptığı önemli değişiklikler¹¹ sebebiyle demokratikleşme kurultayı olarak da adlandırılabilir. Nitekim alınan kararlar doğrultusunda sadece partinin merkezi teşkilatındaki demokratikleşme eğilimleri değil aynı zamanda yerel teşkilatlarda kontenjanların artırılması, kadın üyelerinin sayılarının artırılması gibi demokratik eğilimlere yer verilmiştir.

CHP'nin kendi içindeki gruplara olan liberal yaklaşımı ve parti tabanını yönetime dâhil etme hususundaki katılımcı politikası ile parti içindeki muhtemel bölünmeleri önlediği (Karpas, 2017, s. 296 - 297) söylenebilir. Sonuçta I. Saka

¹¹Tüzüğün 73. maddesinde yapılan değişiklik kapsamında parti genel başkanının cumhurbaşkanı olması durumunda genel başkanlıktan kaynaklanan yetki ve sorumluluklarını kurultayca seçilen bir Genel Başkan Vekiline devretmesi kararı alınmıştır. 3 Kişiden oluşan Genel Başkanlık Divanı kaldırılarak yerine 40 üyeden oluşan Parti Divanı kurulmuştur. Parti Divanı kendi içinden 12 kişiden oluşan Parti Yönetim Kurulunu seçecektir. Seçmen ve partiye kayıt olma yaşı 22 den 18'e indirilmiştir. Partinin milletvekili adaylarının %70'inin parti teşkilatı tarafından belirlenmesine karar verilmiştir (Kocak, 1989, s. 150), (Özkan, 2013, s. 76 - 77). Genel Sekreterin görev ve yetkilerinde artışa gidilmiştir. Parti Divanının 3/1 veya en az on il idare kurulunun yazılı talebi ile parti olağanüstü kurultayı toplanabilecektir. İllerden kurultaya katılacak olan delege kontenjanları iki katına çıkartılmıştır. Parti içi tüm seçimlerin gizli oyla yapılması kararı alınmıştır. Parti Genel Başkanının ve Genel Başkan Vekilinin 2 yılda bir kurultay tarafından seçilmesine karar verilmiştir. Kadın ve gençlik kolları oluşturulması kararı alınmıştır (Parlar, 2010, s. 111 - 116).

kabinesine İnönü'nün tavsiyesi ile 35'lerin lideri Nihat Erim girmemiş olsa da (Toker, 1990, s. 208), bu kabine de hem Peker taraftarlarından hem de 35'lerden isimlere yer verilerek bir denge oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Süreç devam ederken İnönü ile danışıklı olarak yeniden bir kabine oluşturmak için 8 Haziran 1948 tarihinde I. Saka Hükümeti istifa etmiştir. İnönü yeni hükümeti kurma görevini tekrar Hasan Saka'ya vermiştir (TBMMA, 1948, s. 153). II. Saka Hükümetinin kabinesinde birincisine nazaran daha fazla 35'lerden isimlere yer verilmiştir. Bu durum hem CHP'de hem de ülke içi uygulamalarda daha fazla demokratikleşme eğiliminin olacağının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yenilenen hükümet ile 35'lerin desteği daha da artmış ve ilk olarak seçim kanunun¹² yenilenmesi konusu gündeme gelmiştir. 35'ler aracılığıyla ılımlı bir CHP, DP olan ilişkileri de daha yumuşak ilerletildiği iddia edilmektedir.

Ancak iktidar ve muhalefet arasındaki yumuşak ilişki süreci seçim güvenliği konusunda tıkandığı bilinmektedir (Karpas, 2017, s. 310 - 311). DP seçim güvenliği sağlanmadan seçimlere girmeyeceğini ilan etmiş ve DP kendi içerisindeki muhaliflerden oluşan grup 20 Temmuz 1948'de Millet Partisi (MP)'ni kurarak CHP'ye yönelik sert muhalefete başlamışlardır (Zürcher, 2000, s. 371). Saka Hükümetleri ile DP'nin ılımlı ilişkilerinin MP'nin muvazaa iddiaları sebebiyle DP'yi sert muhalefet yapmaya ittiği söylenebilir. II. Saka Hükümeti boyunca tırmanan sert muhalefet ve yeni ekonomik kalkınma modeliyle gelen enflasyon yıpranmış olan II. Saka Hükümetinin istifası ile sonuçlanmıştır (Karpas, 2017, s. 314 - 315).

Yeni hükümeti kurma görevi Şemsettin Günaltay'a verilmiştir. Günaltay İslamcı kimliğiyle ön plana çıkmış bir İttihatçı olarak bilinmektedir (Akşin, 2020, s. 246). Günaltay kabinesi 35'lerden isimlere daha fazla yer verilmesi ile dikkati çekmektedir (Turan, 1999, s. 263). 35'lerin önde gelen isimlerinden olan Nihat Erim bu kabinede Başbakan Yardımcılığına getirilmiştir (Erim, 2005, s. 361). 35'lerin her yeni hükümet sürecinde bir adım daha öne çıkması daha fazla demokratik yeniliğin gündeme gelmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Günaltay öncelikle hiç kimsenin aklında bir şüpheyi yer vermeyecek şekilde yeni bir seçim kanunu çıkartılacağını açıklamıştır (TBMM, 1949, s. 163). Başbakan seçilmesinden birkaç gün sonra DP Genel Merkezini ziyaret eden Günaltay, burada muhalefetin en büyük şikâyet konusunu oluşturan seçim güvenliği meselesine esaslı bir şekilde eğileceğinin belirtmiştir (Eroğul, 2003, s.72). Peker

¹² Seçim Kanunun 15. maddesine bir fıkra ekleyerek 24, 25, 27 ve 34. maddelerinde değişikliğe giderek seçim kanunda bir değişiklik yapmıştır (TBMM, 1948, s. 1097 - 1110). Bu kanun değişikliği ile artık seçimler gizli oy açık tasnif ilkesine göre yapılacaktır.

sonrası kurulan kabinelerde ağırlıkları her geçen gün artan 35'lerin, Günaltay hükümetinin muhalefeti memnun etmek endişesi ile politika üretmesinde büyük etkisi olduğu söylenebilir. 35'lerin giderek etkinliğini arttırdığı bu hükümetlerde demokratik değerlere daha fazla yer verilmesi aynı zamanda CHP'nin de demokratikleşmesi olarak yorumlanabilir. Çünkü CHP bu süreçte sadece kadrolarını yenilemekle kalmamış, Türk siyasi hayatını kökünden değiştirecek/demokratikleştirecek yeniliklere de imza atmıřtır¹³.

Oluşan demokratik ve ılımlı atmosferde DP'nin II. Kongresinde aldığı Milli Teminat Andı¹⁴nın CHP'nin ılımlı politikasını değiştirmesine sebep olduğu söylenilebilir. Diğer bir ifadeyle CHP'liler artık DP'nin tahammülsüz gelgitleri olan muhalefetinden şikyeti olmaya başlamışlardır. Yine de 1950 seçimlerine gidilirken CHP ilim ve tecrübenin ışığında bir seçim kanunu ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Günaltay hükümeti 25 kişilik bir komisyon kurmuş ve muhalefetin de görüşlerini almaya zen göstermiştir (Uran, 2017, s. 443 - 445). DP ise seçim sisteminden çok seçim güvenliği üzerinde durmuştur. Sonuç itibariyle yeni Seçim Kanunu 336 evet ve 10 hayır oyu alarak CHP ve DP'nin desteğiyle geçmiştir. (TBMM, 1950, s. 666 - 710). CHP'nin ortaya koyduğu liberal eğilimler hem 35'lerin etkisi hem de yeni seçim dönemi için taşıdığı oy kaygısına dayandırılabilir. 1950 seçimlerine doğru hızla gidilen süreçte CHP'nin gündemine yeni şartlara uygun daha demokratik bir anayasayı yerleştiren yine 35'ler olmuştur (Erim, 2005, s. 164 - 165), (Unat, 2008, s. 68 - 69). CHP'nin bunu esaslı bir şekilde gündemine alıp gelecek dönem planlarına dâhil etmesi 35'lerin CHP'deki etkisi bakımından değerlendirilebilir.

4. Analiz: 35'lerin Demokratik Değeri

Türkiye Cumhuriyeti 1925 ve 1930 yıllarında yaşadığı çok partili hayat denemelerinin kısa soluklu olduğu söylenebilir. Cumhurbaşkanı oluşundan kısa bir süre sonra İnönü 6 Mayıs'ta yaptığı konuşmasında demokrasi müjdesi verdiyse de (Koçak, 2007, s. 25 - 26), (Tekerek, 2015, s. 155 - 156), daha sonra ülkenin patlak veren II. Dünya Savaşına yoğunlaştığı görülmektedir. Savaşın henüz bitmemiş ama sonunun göründüğü yıllarda Türkiye'nin, savaş öncesi davranışıyla uyumlu olarak, liberal bir söylem benimsemeye başladığı (TBMMA,

¹³İstiklal Mahkemeleri Kanunu kaldırmıştır (TBMM, 1949, s. 94). Hamdullah Suphi Tanrıöver'in girişimleriyle Türk Ocakları'nın yeniden açılmasına izin verilmiştir (Uslu, 2015, s. 372). 1949'da muhalefete radyodan yararlanma hakkı tanıyan bir kanun ıkarttırmıştır (TBMM, 1949, s. 610 - 634).

¹⁴Hkmetin seçimlerde kanuna aykırı hareket etmesi durumunda, kamu vicdanında milli yaralar açılacağını ve vatandaşın nefsi müdahale hakkını kullanmasıyla karşı karşıya kalacağını söyleyen bir metin ortaya koyulmuştur.

1944, s. 8) söylenbilir. Bu anlamda savaştan sonra bu söylemler eyleme dönüşmeye başlamıştır.

Demokrasiye geçiş süreci olarak tanımlanan 1945-1950 arası dönemde Türk siyasi hayatının oldukça sancılı süreçlerden geçtiği görülmektedir. Bu dönemde Türk siyasi hayatında demokrasinin ideal yönetim olduğu hususunda sağlanan konsensüsün, demokrasinin nasıl olacağı hususunda sağlanamadığı gözlenmektedir. Örneğin Peker'in demokrasiyi bir sayı rejimi olarak grdği düşünülebilir. Bu anlamda Cumhurbaşkanının iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilerde hakemlik yapmasını ve yegâne hakemin seçim zamanı halk olacağı düşüncesini bile antidemokratik (Karpat, 2017, s. 283) bulduğu iddia edilebilir. Demokrasinin bu oğunluku kabulünün CHP içinde oldukça çok taraftarı olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte CHP içerisinde özellikle 1945 yıllarında siyasete girmiş olan geçen kuşak partililerin oluşturduğu bir grubun demokrasiyi daha liberal bir tarzda yorumladığı söylenbilir. Onlara göre, Atatürk devrimlerinin tamamlayıcısı demokrasidir. Bu nedenle olabildiğince hızlı şekilde liberal adımlar atılarak demokrasi sağlamlaştırılmalıdır. Sayıca azınlık olan ama İnn tarafından desteklendiği için nüfus olarak ağırlıkları sürekli artan bu CHP'li grubun bir aşamadan sonra Peker hkmetini demokratikleşmenin önünde bir engel olarak görmeye başladıkları (Unat, 2011, s. 852) söylenbilir. Bu aşamada kendi hkmetlerinin muhalefete ve demokrasiye olan yaklaşımını eleştirmeye başlayarak nihayetinde 35'ler olarak CHP içinde kendilerini göstermişlerdir. 35'lerin demokratikleşmek hususunda DP ile birlikte yer yer Peker hkmetine karşı hareket ettikleri de bilinmektedir. Bu durumun parlamenter hükümet sisteminde muhalefete yeni bir bakış açısı getirdiği ifade edilebilir. Lakin demokrasinin havarılığı hususunda DP'lilerin sicilinin 35'ler gibi olmadığı dikkati çekmektedir. Çünkü DP kurucuları her fırsatta eleştirdikleri tek parti devrinin zamanında nimetlerinden yararlanan politikacılar olarak, 1945 sonrasında yine uzlaşmaz üslupları ile demokrasi talepkarlığı üzerinden siyaset yapmışlardır (Karpat, 2017, s. 254). Nitekim tarihsel süreçte DP icraatlarının demokrasiye bakışının Peker'inki gibi olduğu ve hatta bunu "Milli İrade" kavramı ile formüle ettikleri (Toker, 1991, s. 260) ileri sürülebilir. 1954 seçimlerinde MP kazandığı tek il olan Kırşehir'i DP'nin ile yapması DP'nin demokrasi anlayışına verilen güzel örneklerden birisi olarak değerlendirilebilir (Erdoğan ve Pişkin, 2020, s. 587). Bu açıdan bakıldığında, 1947 yılında ülke yönetiminden 35'lerin büyük katkıları ile uzaklaştırılan Peker zihniyetinin 1950'de yeniden yönetimde etkin olmaya başladığı (Ahmad, 2010, s. 57) söylenbilir. Demokrasinin ne olup olmadığının tartışıldığı 1946–1950 arası dönemde İnn'nn demokrasinin özü olarak hoşgörüyü vurgulaması ve 35'lere verdiği destek son derece önemlidir. 35'lerin İnn'nn desteği ile CHP

içerisinde yapmış olduğu muhalefet hem CHP'yi demokratikleştirmiş hem de muhalefete tahammülü arttırmıştır. Zaten bu dönemde CHP'den beklenen de muhalefetin haklı haksız eleştirilerine tahammül etmesi ve yenilikleri muhalefeti de hesaba katarak yapmasıdır. 35'lerin CHP içerisindeki varlığı demokratik çok partili hayata geçişin sancılı süreçlerinden çıkış için son derece önemli görülmektedir.

İnönü'nün çok partili hayata geçişteki isabetli davranışlarında ve 35'leri desteklemesinde cumhuriyetin daha önceki çok partili hayat denemelerinin başarısız olma sürecini gözlemlemiş olmasının getirdiği tecrübenin etkisi büyüktür. İnönü, bu topraklarda siyasi hayatın ruhuna baskı ve şiddet hastalığının sinmiş olduğunu ve atalarının bunu aşmada içinde bulunduğu şartlar gereği başarılı olmadıklarını söyleyerek, artık bunu aşmak niyetinde olduklarını vurgulaması (İnönü, 2003, s. 391) demokrasi adına son derece kıymetlidir. İnönü'nün yalnızlığı Atatürk'ün cumhuriyeti kurarken yaşadığı yalnızlığa benzetilebilir (Kongar, 2011, s. 192). Bu açıdan son demde İnönü'nün 35'leri CHP içinde daha etkin olmaları hususunda desteklemesi ve 35'lerin de İnönü'yü daha liberal adımlar atma hususunda cesaretlendirmesi anlamlı bir birliktelik olarak değerlendirilebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası İnönü nezaretindeki CHP'nin çok partili hayata geçerken şu adımları izlediği söylenebilir: ilk önce İnönü tarafından demokratik değerler ve çok partili hayat vurgusu başlatılarak nihayetinde CHP içindeki muhalefet yeni bir parti kurma konusunda yönlendirilmiş ve cesaretlendirilmiştir. İkinci aşamada TBMM'nin tek parti milletvekillerinden değil, çok partili ve bağımsız milletvekillerinden oluşması sağlanmıştır. Bu aşamada muhalefetin varlığının sorgulandığı bir noktada, üçüncü adım olarak 12 Temmuz Beyannamesi yayınlanarak muhalefet partisinin varlığı meşrulaştırılmıştır. Beyanname sonrası dönemde çıkan yasalara bakıldığında zaman dördüncü adım olarak muhalefet partileri ile iktidar partisinin eşit düzeye getirildiği özellikle seçim kanunu örneği özelinde ileri sürülebilir. Bu noktada, 35'lerin CHP'nin üçüncü ve dördüncü adımlarını atmalarında ve beşinci adımlarını planlamada fiilen büyük katkılarda bulunduğu ve böylece bir zihniyet dönüşümüne kapı araladığı söylenebilir. CHP'nin 35'ler nezdinde beşinci adımının ise 1950 seçimlerinden sonra daha demokratik prensipler üzerine oturan yeni bir anayasa ile muhalefeti yasal güvenceye almak olduğu iddia edilebilir (Karpas, 2017, s. 522). Beşince adımın gerçekleşmemiş olması, demokrasi vaadi ile iktidara gelen ama özünde demokrat olamayan DP iktidarı ekseninde değerlendirilebilir.

1950 seçimlerinde kendisini, kendi başlattığı liberalleşme politikalarının sonucunda muhalefete düşüren ve bunu demokrasinin bir gereği olarak gayet olağan karşılayan CHP'nin bu başarısı Türk demokrasi tarihi için paha biçilmez görülebilir. Her ne kadar seçim kanunu alanında muhalefetin tam anlamıyla istedikleri yerine getirilmemiş olsa da, CHP'nin kısa sürede bu denli demokrasiyi iselleştirebilmesinde 35'lerin etkisi yadsınamaz. Nihayetinde Türk Demokrasi Tarihi açısından 14 Mayıs 1950 başarısı, 27 Mayıs 1960 başarısızlığı ile yoluna devam ettiği söylenebilir.

SONUÇ

1919–1921 yılları arasında ülkenin işgalden kurtulması için mücadele veren Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin bir devamı olarak 1923 yılında CHP resmen kurulmuştur (Turan, 2013, s. 95). Ülkenin 1925 ve 1930 yıllarında kısa soluklu iki ayrı çok partili hayat denemesine rağmen partinin, yirmi yıldan uzun süre iktidarda kaldığı görülmektedir. Bu süre zarfında Kurtuluş Savaşını başarıya ulaştırdığı, köklü devrimlere imza attığı ve ülkeyi II. Dünya Savaşı sürecinden geçirdiği söylenebilir. İzlediği politikalarla ülkeyi dönüştüren CHP'nin süreç içinde kendisinin de dönüşmesi bu çalışmadan elde edilen sonuçlar arasında değerlendirilebilir. Nitekim II. Dünya Savaşının hemen ardından liberal adımlar atarak farklı bir profil çizmeye çalışmıştır. Bu adımların en önemlilerinden biri olarak ve 1946'da Türkiye'nin çok partili hayata geçişi gösterilebilir. Peker hükümetinin tekelinde çok partili hayata geçiş, CHP için ilk etapta göstermelik bir süreç gibi değerlendirilse de uygulamada demokratikleşme yolunda hızlı adımlar atıldığı söylenebilir. Çünkü çok partili hayata geçişle birlikte sadece CHP içerisinden bir muhalefet partisi doğmamıştır. Aynı zamanda CHP'de parti içi muhalefetin gün yüzüne çıkmaya başladığı görülmektedir.

Kuruluşundan bu yana toplumun tüm kesimini temsil ettiği iddiası (Erdoğan, 2018, s. 24) ile hareket eden CHP'nin savını doğrular mahiyette, siyasi yelpazenin her kesiminden görüşü içinde barındırdığı rahatlıkla ifade edilebilir. Bu açıdan 1946 yılında Peker hükümetinin muhalefete ve demokrasiye yaklaşımı, CHP içindeki görece daha genç ve daha liberal partililerin tepkisini çekmeye başlamıştır. CHP içerisinde ayrışarak 35'ler ismini alan bu muhalif grubun, demokrasiye daha olumlu ve muhalefete daha ılımlı yaklaştığı söylenebilir. Bu minvalde çalışmanın sonuçlarından biri olarak görülmektedir ki, DP'nin kuruluşu ve hızlı bir şekilde büyümesi, CHP'yi hem düşünce, hem yapı açısından değişikliğe uğratmıştır.

35'lerin parti içerisinde konumu ve demokratikleşme yönündeki tutumları zamanla CHP'de daha etkin konuma gelmeye başlamıştır. Hatta parti içi muhalefetin ve dönüşümün bir göstergesi olarak, Peker hükümetinin demokratik adımların önünde bir engel olarak görülmesi ve devrilmesinden tarafa politika izlenmesi bu çalışma neticesinde görülen 35'lere ilişkin en önemli sonuçlardan biridir. Yine bu süreçte 35'lerin, liberal politikaların başlatıcısı olarak görülen İnönü'yü demokratikleşme konusunda daha da cesaretlendirdikleri görülmektedir. Dolayısıyla İnönü'nün desteği ile Peker hükümetini devirip ondan sonraki hükümetler de gittikçe artan şekilde ağırlık kazandıkları ifade edilebilir. Hatta Peker kabinesinin etkin isimlerinden olan Şükrü Sökmen Süer'in 1954 seçimlerinde Ankara merkez ilçesinde yapılan aday belirleme seçimlerinde listeye girememesini 35'lere bağlaması, 35'lerin 1950'den sonra bile CHP'yi etkilemesine örnek gösterilebilir (Özkan, 2013, s. 86). 35'lerin etkinliğinin artmasına paralel olarak CHP'nin de kendi içinde demokrasiyi içselleştirmesi ve ülkeyi demokratikleştirme hususunda daha etkili olması bu çalışma ile ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır.

Teorik çerçevede betimsel analiz yöntemi ile süreç değerlendirildiğinde, CHP'de yönetim yaşlı kuşağın baskınlığından genç kuşağın etkinliğine doğru kayarken, aynı zamanda bir zihniyet değişiminin de gerçekleştiği görülmektedir. Bu zihniyetin CHP'nin daha çok demokrasi isteyen kesimi olan 35'lerin güçlenmesi ile partinin yatay ve dikey katmanlarına nüfus etmeye başladığı iddia edilebilir. Nitekim kendi içinde bir dönüşüm yaşayan ve ülkeye bunu yansıtan CHP'nin parçalanmadan yoluna devam etmesi bu şekilde açıklanabilir.

Sonuç olarak, demokrasiye geçiş döneminin sancılı süreçlerinde CHP içinde ortaya çıkan ve İnönü'nün desteğiyle Peker hükümetini devirip ondan sonraki hükümetlerde gittikçe ağırlığını arttıran 35'lerin, CHP'nin daha cesaretli ve hızlı liberal adımlar atmasında bir kaldıraç görevi görerek partinin ve dolayısı ile ülkenin demokratikleşmesinde kritik rol oynadığı iddia edilebilir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

I. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLERİ

- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecindeki Türkiye (1945 – 1980)*, (Çev. Ahmet Fethi Yıldırım). Hil.
- Akandere, O. (1998). *Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938 – 1945*, İz.
- Akçakaya, U. (2011). *Sovyet Tehdidinin Türkiye’de Algılanışı (1945-1952)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Akın, F. (2005). 12 Temmuz Beyannamesi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi- *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 92 – 109.
- Akşin, S. (2020). *Kısa Türkiye Tarihi*. Türkiye İş Bankası.
- Armaoğlu, F. (2015). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1995*. Timaş.
- Berber, Ş. G. (2012). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 11, (131 – 150).
- Demir, Ş. (2013). Türkiye’de Demokrasi ve Parlamento Tarihi. Kollektif (Ed.), *Çok Partili Dönem*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, (146 – 171).
- Demirel, A. (2014). *Tek Parti İktidarı Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923 - 1946)*. İletişim.
- Erdoğan, H., & Çağrı P. (2020). Demokrat Parti Dönemi İktidar - Muhalefet Çekişmesinin Bir Ürünü: Nevşehir’in İl, Kırşehir’in İlçe Olması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, (2), 577 - 590.
- Erim, N. (2005). *Nihat Erim Günlükleri 1925 – 1979*.Yapı Kredi.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. İmge.
- Findley, C. V. (2012). *Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modrenlik 178 – 2007* (Çev. Güneş Ayas). Timaş.
- Halıcı, Ş. (2013). Türkiye’de Demokrasi ve Parlamento Tarihi. Kollektif (Ed.), *Çok Partili Sistemden Tek Partili Egemenliğe Geçiş*. Anadolu Üniversitesi Yayınları. (116 – 145).
- İnönü, İ. (2008). *Defterler 1919 – 1973*. Yapı Kredi.

- İnönü, İ. (2003). *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944 – 1950*. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu.
- Kara, N. (1999). *Türk Siyasal Hayatında Recep Peker*. Dokuzeylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Karpat, K. (2017). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. Timaş.
- Kocak, C. (1989). Siyasi Tarih (1923 - 1950). Kollektif (Ed), *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908 – 1980*. Cem. (85 – 154).
- Koçak, C. (2012). *İktidarlar ve Demokratlar: Türkiye'de İki Partili Sistemin Kuruluş Yılları (1945 – 1950)*. İletişim.
- Koçak, C. (2007). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi 1938 – 1945*. İletişim.
- Kongar, E. (2011). *İçimizdeki Zalim Anlamak ve Üstesinden Gelmek*. Remzi.
- Köse, D. (Türkmenoğlu) (2020). 12 Temmuz Beyannamesi'nin Cumhuriyet Halk Partisi'nde (CHP) Yarattığı Siyasi Etkiler. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (KAÜİİBFD)*". (1), 120 - 139.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu.
- Ortaylı, İ. (2012). *Yakın Tarihin Gerçekleri Osmanlı'nın Çöküşünden Küllerinden Cumhuriyet'e*. Timaş.
- Öymen, A. (2004). *Değişim Yılları*. Doğan Kitap.
- Özkan, A. (2013). 1954 Seçimleri Öncesi Ankara Adaylarını Belirleme Sürecinde CHP'de Parti İçi Demokrasi Sorunu (Şükrü Sökmensüer'in Raporuna Göre). *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 73 – 91.
- Parlar, B. E. (2010). *Kuruluşundan Günümüze Cumhuriyet Halk Partisi'nde Parti İçinde Demokrasi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2012). 12 Temmuz Beyannamesi'nin Siyasal Etkileri Ve Önemi Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (16), 77 - 100.
- Tekerek, M. (2015). Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Ve Müstakil Grup. *Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. (57), 147 - 172.

- Toker, M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944 – 1973 Tek Partiden Çok Partiye 1944 – 1950*. Bilgi.
- Toker, M. (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944 – 1973: DP'nin Altın Yılları 1950 – 1954*. Bilgi.
- Turan, Ş. (1999) *Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (Birinci Bölüm) (10 Kasım 1938 – 14 Mayıs 1950)*. Bilgi.
- Unat, K. (2011). Cumhuriyet Halk Partisi'nde Nevi Şahsına Münhasır Bir Muhalif Grup: Otuzbeşler. *Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. (48), 839-867.
- Unat, K. (2008), *Ulus, Yeni Ulus Ve Halkçı Gazeteleri Işığında Nihat Erim'in Siyasal Kişiliği Ve Gazeteciliği (1945 – 1955)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Uran, H. (2017). *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908 - 1950)*. İş Bankası Kültür.
- Uslu, A. (2015). Hür Dünya'nın Saflarında. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*. Kolektif (Ed.). Yordam Kitap, 341 – 387.
- Uyar, H. (1998). *Türkiye'de Tek Parti Dönemi'nde İktidar ve Muhalefet (1921 – 1950)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkekeri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Uzun, T. (2010), *İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler*, Orion.
- Yalman, A. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 -1922 – 1971*, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
- Zürcher, E. J. (2000), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları.

II. RESMİ YAYINLAR

- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Zabıt Ceridesi, Dönem: 7, Cilt: 14, 1. Birleşim, 1.10.1944.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 1, 3. Birleşim, 13.06.1946
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 1, 3. Birleşim, 18.12.1946.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 3, 3. Birleşim, 14.08.1946.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 3, 14. Birleşim, 29.05.1946.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 14, 17. Birleşim, 11.06.1948.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 16, 16. Birleşim, 24.01.1949.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 19, 8. Birleşim, 4.05. 1949.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 19, 90. Birleşim, 9.08.1949.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 9 Cilt: 1, 7. Birleşim, 5.06.1950.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 1, 18. Birleşim, 16.02.1950.

III. SÜRELİ YAYINLAR

Akşam, 27, Aralık, 1947, s. 5.

Ulus, 21, Şubat, 1947, s. 3.

Ulus, 22, Şubat, 1947, s. 1.

Ulus, 24, Şubat, 1947, s. 4.

Ulus, 08, Mart, 1947, s. 1.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: This study has been prepared to reveal the effects of the 35s, one of the groups that emerged within the Republican People's Party (CHP) during the transition to democracy, on the CHP and Turkish democracy in Turkish political life. Turkey's multiparty system during the transition period, the first dissenting voices within the CHP is assessed within the scope of national and international conjuncture. In this context, planned to reveal the value of the 35s, one of the groups that emerged within the CHP during the transition to democracy, in the history of Turkish democracy. Finally, the transformations experienced by the CHP in itself and in the country's politics after the 35's were tried to be analyzed. In the literature, seen that previous studies only included 35 as an opposing group in the historical process. However, it is noteworthy that there are no analyzes regarding the democratic transformation created in the CHP. It is thought that the study will contribute to the literature by evaluating the CHP in terms of democratization tendencies, especially in the 35's and later.

Methodology: In the study, the historical-descriptive analysis method was used, the political memoirs, notebooks and diaries of the leading political actors of the relevant period were tried to be analyzed. The opinion on the new laws issued by

the parties in this process tried to be explained from the Grand National Assembly of Turkey official report. Likewise, it has been tried to make use of documentaries and newspaper news of that period. Finally, the study aims to follow the integrity of the event by adhering to the historical sequence, the books of researchers and academicians studied the relevant period were used.

Findings: Although it was interrupted in 1925 and 1930, said that from 1923 to 1945 it came with a single party system, seen that administration, started to transform from a single party to a multi-party system in 1945 and faced many problems in this process. In these years, both the existing political parties and within the parties itself do not agree on how the transition to democracy should be. In this study, 35s, one of the two groups that think differently about how the transition to democracy should be within the CHP, has been examined. In this context, the emergence of the 35s, their struggles and the effects of their increasing influence within the CHP on the democratization of the CHP and thus on Turkish political life were analyzed. In this study, as conclusion the liberal steps initiated by the CHP in 1945 were interrupted during the time of the Peker government. The Peker government took over a strained ruling-opposition relationship due to the taken early 1946 elections and objections to the results of that election. It said that the existing tension has increased even more due to the uncompromising attitude of the Peker government towards the opposition and its slow attitude towards democracy. During the time of the Peker government, when the political tension was on the rise, parallel to the pause of liberal steps, seen that the relations between the government and the opposition came to a point of rupture. It can be said that the multi-party political life, which was blocked at this stage, was opened by President İsmet İnönü's Declaration of 12 July 1947. After this date, seen that the struggle of Peker supporters and opponents within the CHP began to surface. The 35s, a minority in number in this struggle, were able to gain an advantage over Peker supporters due to İnönü's support for them. While the administration in the CHP is shifting from the old generation to the younger generation, also seen that there is a mentality change. It can be said that this mentality started to penetrate the horizontal and vertical layers of the party with the strengthening of the 35s, the group of the CHP that wanted more democracy. It can be explained by this change in mentality that the CHP, which has experienced a transformation in itself and reflects this to the country, continues its existence without dissolving. Consequently, the 35s that emerged within the CHP during the difficult times of the transition to democracy overthrew the Peker government with the support of İnönü. Later, they gradually increased their effectiveness in post-Peker governments. The 35s, activities increased in the CHP, served as a lever for the CHP to take bold and fast liberal steps. Therefore,

it can be claim, the 35s made significant contributions to the democratization of CHP and the country.

Conclusion and Discussion: CHP, which ruled the country with an authoritarian-modernization approach from 1923 to 1945, has been performing he third multi-party life experiment in its history after 1945. Said that the end of the Second World War and the appropriateness of the national and international situation played a major role in CHP's decision making. In this context, said that the CHP, under İnönü's supervision, took the following steps in transitioning to multi-party life: First of all, İnönü's emphasis on democratic values and multi-party life started. In this context, the opposition within the CHP was encouraged to establish a new party.

In the second stage, ensured that the TBMM was composed of multi-party and independent deputies, not a single party. At this stage, at a point where the existence of the opposition was questioned, the existence of the opposition party was legitimized by publishing the July 12 Declaration as a third step. Considering the laws made after the declaration, seen that the opposition parties and the ruling party were brought to the same level as the fourth step. Election law can be given as the best example of this. It can be said that the 35s were the founder of the third and fourth steps of the CHP and the planner of the fifth step. Thus, it can be said that it opened the door to mentality transformation. The fifth step of the CHP under the control of the 35s; it can be argued that after the 1950 elections it was to legally secure the opposition with a new constitution based on more democratic principles.